

MIKEL ETA ERDELDUNAK

Joan dan udazkenean, munduko azken lan-modurik onenak jarraiturik ohi duan bezela, Instituto Nacional de Estadística delakoak, "Primer Censo Agrícola de España" deritxana egiten ibili da, Euskal Herriko bazter ezkutuenetan dauden baserrietara heldu dira hau dala-ta Institutoak argitaratu dituan horriak, galdera osteko hutsuneen bethetzeko.

Hanitz dira España osoan Institutoaren xedeak ulertu ezin dituzten lur-langileak eta toki askotan hartu dituzte ergelkerizat borri hetan egiten diran galderak. Hau jakinezaren ezagupide ziur bat dugu. Baina ezkerre harritu behar baldin gure arteko euskal baserritarrik jatorrenek ere ezpadute ulertzen Instituto hunek itauntzen dituan galderen zergaitia, eta berak bidaltzen dituan gizonen lepotik far egiten badute, hunelako jakintza guztia erderaz bakharrrik zabaltzen baita, baldin ifioiz zabaltzen bada.



Indarrez tiratuarren, bere pipa zuriak eztu kherik atheraten. Ia itzalirik dago noski. Eman maiteki hamar edo hamabi musu eta kheak azkenean burua inguratzen dio. Pipa zaharra eskuan, Mikel etxeko jaunak ibar zabal bat ikusten du bere azpian Ibargarai-etxeko athartetik.

Euritsua da egunaldia. Udazkeneko euri aldakorra ari da. Batzuetan badirudi atertu eginen dala, baina langarra baizik ezpada ere, ezta gelditzen euria. Berriz zaparrada gogorak noizik behinka eta berriz langarra. Egunaldi ona danean, Euskal Herriko zathi eder bat ikusten da Ibargaraietxetik baina, hodei eta lanbroen gerizpetan estaldurik, eztera ikusten orai urruneko mendi urdinak. Bai ordea lau edo bost herri ttiki, bakhoitza bere elizaren inguruan, basetxe asko mendietan barreatuta, eta hospasei mila biztanleko hiri eder bat han behean hurbil hurbil.

Ibargaraietxe'rako bide xidorrean, errege bidean hasi eta Errotazahar deritxan etxetik igaroten dan bidean, gizon bat ikusten da aldapaz gora euritako baten azpian txapel urdin eta oinetako mehekin.

Mikelek eztu ezagutzen, baina erdeldunen bat izanen dala susmatzen du.

Sei seme-alaben aita, bi dauzka erdeldunekin ezkondata, seme bat eta alaba bat. Mikelek eztu ia erderarik ulertzen, baina suhia eta errenaren konpreñitzeko erderaz jakitea baino gehiago behar da.

(Irrist egin eta gutti faltatu izan zaio erorteko zapata mehekin dathorren kanpotarrari. Badirudi biderik txarena hautatu nahi duela gizon horrek. Ia leihorra du bidea ezkerreko aldetik, baina esku-mara jotzen du.)

Itzultzen dituzte euskarara bere seme-alabek suhi eta errenaren hitzak berak ulertzen eztituanean, baina Mikel orduan aho zabalik eta aitaren egiteko moduan gelditzen da. Ixilak izan dira bethi bera eta bere etxeok familikoan arte, baina batez ere kanpotarrekin.

(Aiii!!!... Orain egin du bai labankada handia!... Baina, tira, ezta erori Jaungoikoari eskerrak.)

Kopet ilhunik gabe eta errespeto handiarekin, baina ixil ixilak. Ezta sekula ausartu bere etxeko emakume bat, hanitz seme-alaben ama izan bada ere, haurdun dagonik amari esaten, eta berez susmatu behar izan du beronek alabaren egokera ohi ez bezelakoa, ezagupideak azaldu diranean. Aizpeen artean bere, ahalgeak eta lotsak debekatzen zuan bethi hunelako gauzaz mintzatzea. Baina Juana, bere errena erdelduna, etzan ezergaitik ere lotsatzen.

(Eee!!!... Zer egiten du orain gizon horrek? Erotuta dago? Horra non sartzen zaigun basatzarik handiengan.)

Basatzara erori da gure Tontopitho
Pozik egon giñean etzanean itho.)

Emazteak erran zion Mikel'i nola kondatzen zion Juanak bere ezkon-aizpeei, bere haur-galtze baten zeatasun guztiak ezertarako lotsarik gabe. Baina handiagoa izan zan behin gertatu zana. Mikel'ek orain ere aitaren egiten du orhoitzen danean. Galde egin zion behin Juanak Mari-Joxepari, Mikel'en bigarren alabari, eia zer bait egiten othe zuan seme gehiagorik ez izateko.

(Ooo!!!... Larrapraz egin du gaixoak!... Jeiki da azkenean buztinez zearo lohiturik.)

Mikel'en andreamentzat, halako gauza bat buruan darabilena ahalgegabe zikin bat baino ezta. Mikel'entzat etzan hau harrigarriena. Hor konpon bakhoitza bere kontzientziarekin. Baina hunelako gauza bat aiphatzen duena, munduko berriturik handiena da eta eztago erremediorik beretzat. Eta ez uste izan Pepe, bere suhi erdelduna, hobe zanik.

(Ooo!!!... gixajo hori!... Buelta eman dio aizeak euritakoari!)
Zerbait esan behar etzanean, seguru hitz egingen duala Pepekin. Igan-

de batez, danak sukaldean zaudelarik, ethorten da menditik Erramon, semerik gazteena, kopet ilhun batekin, eta uzten du eskopetea baztar batean eta ihizi-sarea hutsik mahi gainean. Agerian dago eta denek ikusten dute ezer ez tualala ekarri, bainan ezer ez erraita gehiegi da Peperentzat. “Qué, ¿no traes nada?”, galdetzen dio alper alperrik. Erramonek begirakada asarre batez ihardesten dio. Horra nola eza gutzen dan berritsu. Danentzat agerian dagona, iñork ere eztu erraiten berritsu bat ezpada. Eztigu eman Jaungoikoak hitzaren doai ederra alperrik erabilteko.

(Kanpotarra Errotazaharren sartu da... Ez! Arraiua! honuntz dathor!)

Galdetu behar eztana galdetzeko ere, eztago Pepe bezelakorik. Igual galdetzen dizu eia zenbat irabazten duzun, edo zenbat diru daukazun, igual galdetzen dio osagile bati eia zenbat gaixo hil zaizkion, edo abogaduari nola elkar-zirikatzan dituan klienteak auzien sortarazteko, edo galdu duan pelotariari eia zenbat eman dioten galtzeko, edo neska zahar bati zenbat urtheke adina duan, edo Euskaltzaindiko jaunen bati ez tala idatzi behar “h” letrea berak dion tokietan, edo hunelako gauzen bat edonori. Alperrik danean beharrezkoa danean bezela, komeni danean komeni ez tanean lez. Pepe'k eta Juana'k ez tione bakerik ematen mihiari, eta Mikel'entzat hau da erdeldun guz tziek daukaten akatsa. Euskal Herrian gaur euskaraz baino erderaz gehiago egiten dala erraiten dionari, “hori ezta harritzeko” ihardesten dio arin Mikel'ek, “erdeldun batek esaten ditun beste hitz esateko, hamar euskeldun behar dira.”

Huna non agertzen dan kanpotarra.

“Qué asco de caminos, qué asco de tiempo y qué asco de barro. Hay que ver cómo me he puesto el traje. Buenos días”, dio erderaz kanpotarrak.

Mikel'ek, bai ta berari be. Sukaldera eroan eta alki batean exerteke.

Exeri eta paper batzu atheraten ditu kanpotarrak.

“Traigo un cuestionario del Instituto Nacional de Estadística para hacer el censo agrícola y ganadero de este caserío.”

Mikel ixilik gelditu da. Berak eztaki erdeldun huni ulertzeko behar dan beste erdera. Eztaki Instituto zer dan. Nacional bai, hori erreza da, movimientokoa nahi du adierazi hitz hunek. Bainan Estadística... zer othe da Estadística?... Censo ere hitz berria da beretzat. Ganadero bai ulertzen du. Ganadua saltzen duana da ganadero...

Oro har, eztaki zer esan othe duan erdeldunak.

Orai klaruago mintzatzen da. Pepe nola dagon eta ondo. Kanpotarra herriko sekretario berria eta Pepe'ren adiskidea da. Beste ahaide

guztiak ere ongi. Mikel'en emazteak baso handi bat ezne bero ematen dio. Eskerrik asko eta pixkaka pixkaka edaten du.

Mikel'ek eta emazteak eztakite, baina Pepe'k eskatu dio kanpotarrari mesedez Mikel'enera ethorteko, paperak bidaldu beharrean. Bidaldu ezker, Pepe'ri tokatuko zitzaion horri hoi bethetzea, erderaz gehien dakiena dan ezker. Bildur da Pepe Mikel'ek ez othe luken ontzat hartuko berak hainbeste gauza galdetzea.

“Vamos a ver... mmm... Sí, aquí está. ¿Quiere hacer el favor de decirme cuántas vacas tiene?”

“Arraiua!”, dio Mikel'ek bere baitan, “Pepe honen aldean listua da!”

Ez asko, baina oso gutti ere ez, baina, tira, bizi gera Jaungoikoari eskerrak. Ta berori, sekretario berria, nola bizi da herri huntan? Atsegin al zaio? Lan asko othe du?

Bai, atsegin zaio eta ezta gaizki bizi. Lana ere etzaio falta.

“Pero no me ha dicho cuántas vacas tiene.”

Mikel ixilik dago eta bere emazteak, bera hain hongit ezagutzen duan bethiko lagunak, igarten du asarratzeko prest dagola eta,

“Mikel, etzaite asarretu”, erraiten dio euskaraz, “etzizu esan atsekabe emateko. Erantzun ezaiozu gezurren bat, baina etzaite asarretu.”

“Ethorten da gurera, sartzen det gure sukaldean, eta ezin egon gure gauzetan sudurra sartu gabe? Galdetu othe diot nik eia zenbat irabazten duan? Berdinak dira erdeldun guztiak.”

“Bost behi!!!” erantzuten dio erderaz, zazpi izanarren.

“Zenbat idi?”

Mikel'ek begirakada bat botaten dio bere emazteari. Beronek eskuak zabaldu eta burua alde batera okertzen du, patxadea galdu behar ezuala adierazteko.

“Lau!!!” ihardesten dio, bi baizik ez izanarren.

“Zenbat txala urthebethe baino gazteagoak?”

Mikel zutindu eta leihora joaten da. Emazteak erantzuten dio kanpotarrari mila gezur erranez, baina irriñoa galdu gabe.

Berriz pipea bethe eta sukaldeko illinti bategaz biztuten du. Hodei tipiak athera eta burua gora ta behera eragiten du. Sinhetsi ere ezin liteke, dio bere baitan.

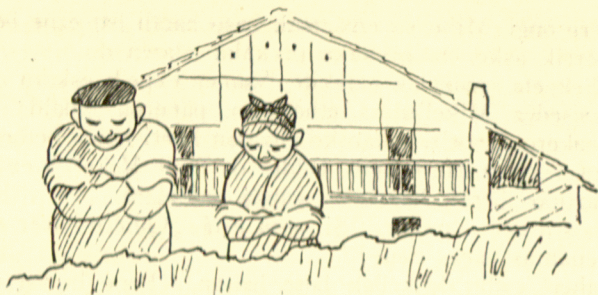
“¿Cuántas vacas se ordeñaron ayer?”, jarraitzen du kanpotarrak.

Ez al dute irakasten eskoletan eztirala galdetu behar iñoren etxeko gauzak? Hau al da lotsa iñoren etxean egoteko?

“¿Cuántos litros obtuvo ayer?”, jarraitzen du kanpotarrak.

Emaztea bera be harrituta dago eta begirakada bana trukatzeko dute elkarrekin berak eta Mikelek. Baina emazteak ezto galtzen patxadea hunegaitik, eta bere gezurrek egiaren usaina dute.

Hain ergel handiak, handiki soinekoz jantzirik, hiri handietan



bakharrik arkitzen dira. Han dago andreak erraiten dizkion gezurrak laphitz bategaz paperetan idazten bere esku zuri leunaz. Agerian dago esku hek ezutela behin ere lanik egin. Bainan hunelako ergelak nekazariak baino hobeki bizi dira, aitzurra eta goldea zer dan ere ezta kitelarik.

“¿Cuántos huevos pusieron sus gallinas ayer?”

Sinhets othe diteke? Ba egia hutsa da. Eia oiloek atzo zenbat arrautz egin zituzten ere galdetu zuan kanpotarrak.

Ordu erdi baino gehiago egon zan gizona bere galderekin.

.....

Han doa kanpotarra bere euritakoaren ondakinekin. Amaitu dira bere galderak Jaungoikoari eskerrak.

Zorionez atertu da, eta kanpotarrak eztu behar euritakorik. Han doa basatzarik basatza, irrist hemen eta laban han.

Mikel eta emazteak kanpotarraren ibiltaldia zaintzen dute.

Larraprast egin eta iphurdiz behera erorten da kanpotarra lokatz erdian.

Mikel'ek eta emazteak, elkarri begiratu, burua gora ta behera, ezpainak tinko barregurea aguantzatzeko eta ixil ixilik dagoz.

Berritsu pare bat arratsalde guztian egonen litzake esku bethe kontu kanpotarraren lepotik, bainan eurek nahiko erran diote elkarri begirakada bakhar batekin.

OSKILLASO.



1962'garreneko udazkenean.